

ЕДНО НАУЧНО ПЪТУВАНЕ НА БЪЛГАРСКИ УЧИТЕЛИ ПО ГЕОГРАФИЯ В ГДР

Д. Кънчев

Необходимостта от научни пътувания на учителите по география е обоснована още от проф. А. Иширков през 1921 г. (А. Иширков, Географски излети и научни пътувания, Училищен преглед, 1921, кн. 5). Според него учителите по география непременно трябва да видят всичко най-интересно в географско отношение в България, а по възможност и в чужбина. Той ясно разграничава научните географски пътувания от обикновените екскурзии както по съдържание, така и по организация.

Сега възможностите за излизания в чужбина са много по-големи в сравнение с миналото. Провеждат се обаче предимно екскурзии чрез туристически организации, които от гледна точка на специалиста-географ имат малка познавателна стойност. Затова трябва да се търсят други възможности — за пътувания на учители по география в чужбина с научна цел. Такива има по линия на сътрудничеството между географските дружества.

През юбилейната за нашата държава 1981 г. организирахме едно такова научно географско пътуване. Група български учители по география посетиха ГДР за запознаване с географските особености на страната и обмяна на опит по въпросите на географското образование, а немска група географи гостуваха в България. Мероприятието се проведе по линия на безвалутния обмен, със съдействието на географските дружества на двете страни и Министерството на народната просвета. Ценна помощ при пребиваването на немската група географи у нас оказаха дружествените филиали в Софийски, Пловдивски, Стара Загора, Бургаски, Варненски и Толбухински окръг.

Българската група посети ГДР за времето от 1 до 15 април 1981 г. На аерогарата в Берлин ни посрещнаха официално: д-р К. Аурада — научен секретар на Географското дружество на ГДР, д-р Р. Колман — председател на секцията за училищна география на дружеството и няколко дружествени членове. Увериха ни, че за 15 дни ще ни бъдат показани толкова географски обекти, колкото много жители на страната не могат да видят през целия си живот. Програмата предвиждаше посещение на Потсдам, Берлин, географски обекти по балтийското крайбрежие, района на планината Харц, областта Тюрингия и големите градски агломерации Лайпциг — Хале и Дрезден.

Първият обект по маршрута е гр. Потсдам. Една екскурзия с автобус из града дава добра представа за богатото историческо минало и сегашните му функции. Бивша столица на пруските крале, това е един град с разкошни паркове и дворци, с интересни сгради в бароков стил. Сега градът е голям културен, просветен и промишлен център. Има много висши учебни заведения, между които и Висш педагогически институт с факултет за подготовка на учители по география. Потсдам е най-големият филмов център на ГДР. Тук се намира предприятието ДЕФА. Развито е и тежкото машиностроене — има голямо предприятие за кулокранове. Сериозни проблеми възникват поради затруднените връзки на града с Берлин — столицата на ГДР (между тях е Залпаден Берлин). Това почувствувахме и ние, когато се придвижвахме с „Есбана“ до Берлин по един доста обикновен път и за дълго време.

В Берлин вървим по прочутата улица „Унтер ден Линден“ (Под липите), а от двете страни — една от друга по-известни сгради, сред които и Хумболтовият университет. Великолепа панорама на града се разкрива от телевизонната кула на Александерплац. Тук се намира и внушителната сграда на комплексна Дом на учителя, с библиотека, която съдържа стотици хиляди педагогически книги. Във фоайето прави впечатление паметната плоча и скульптурата на големия немски педагог Дистервег. Посетихме и знаменития Пергамонмузеум. Улицата на процесите във Вавилон, клиновидното писмо от времето на Навухудоносор II, развалините на гр. Пергамон, римските статуи и колони — това са само част от богатствата на този световноизвестен музей на древните изкуства.

От Берлин се придвижваме с влак към северната част на страната. Силно впечатление прави моренният релеф — ням свидетел на залеждането чрез плейстоцена, продължило до преди 10 000 години. Тук е царството на пясъците. Съобщават ни, че наслагите са с мощност около 500 м. Почвите са пясъчливи, полезни изкопаеми почти липсват. Стигаме и до самото балтийско крайбрежие, което се отличава с хубави плажове с бял пясък, пясъчни коси, лагуни и дюни. Ето ни на пясъчната коса Фишланд (Земя на рибите), където особено силно е развито курортното дело. Това е характерно и за цялото балтийско крайбрежие. Навред кокетни вили с типичните островърхи сламени покриви в северногермански стил. Едно придвижване от 5 км покрай морето и ние почувствахме суровата красота на Севера.

Росток (така изговарят местните жители наименованието на града, а не Рошок), както е известно, е най-голямото пристанище на ГДР, прозорецът на страната към света. Стар ханзейски град с интересна архитектура. Голям център на корабостроене. Нашите домакини ни осигуриха интересна обиколка с кораб из пристанището на Варнемюнде, вече квартал на града. Оттук бреговете на Дания са само на около 50 км и казват, че при хубаво време се виждат. Между двете страни има открита постоянна фериботна линия — Варнемюнде — Гедзер.

Поради историкогеографски причини независимо от развитието на промишлеността в отделни центрове (Росток, Шралзунд и др.) северната част на ГДР е район с предимно развито селско стопанство (растениевъдство и животновъдство) и е сравнително по-рядко населен — около 80 ж. на кв. км, а южната част, особено на юг от линията Магдебург — Котбус, е с повсеместно развитие на промишлеността и с голяма географска гъстота на населението — над 300 ж. на кв. км.

От крайбрежието се отправяме на юг към Харц — един съвършено друг природен свят. Планината представлява типичен хорст, със стръмни северни и южни склонове. Билото — обширна денудационна заравненост, над която се издигат отделни върхове-твърдици, между които е и първенецът — вр. Брокен (1142 м). Харц е важен хидрографски възел. От централните части на планината към перифериите се спускат многобройни реки в дълбоко вкопани долини. В тях именно се чувствава планинският характер на релефа. Посетихме прочутата долина на р. Боде при гр. Тале, любимо място за излети на великия писател и природолюбител Гьоте. Той описва Харц като сурова планина и в тази част тя наистина е такава. От двете страни на буйната планинска река се издигат стръмни склонове със страховити и причудливи скални образувания, изваяни в гранита. Живописна пътека води далеч навътре в пролома, после прехвърля чрез мост реката и се връща обратно от другата ѝ страна. За не повече от час време добихме непосредствена представа за тази най-интересна част на планината.

Природните ресурси на планината Харц се използват комплексно. Развита е рудодобивът (главно медни руди), туризмът и курортното дело. Голяма част от водите са хванати в язовири и се използват за водоснабдяване на Магдебург, Хале и други градове.

В района на Харц посетихме и два истински архитектурни резервата — градовете Кведлинбург и Шолберг. Кведлинбург е родно място на един от най-известните немски географи от края на XVIII и началото на XIX в. — Карл Ритер. За това напомня интересен паметник в града.

В южната част на страната посетихме за кратко време градовете Ерфурт, Ваймар и мемориалния комплекс Бухенвалд, а за по-продължително — гр. Йена. Той е по-малък от окръжния град Гера, но е с по-голяма известност главно поради силно развитата си оптична промишленост и производството на известното йенско стъкло. Градът е разположен в хълмиста местност, по двата бряга на р. Заале. С големи традиции е предприятието „Карл Цайс“ в Йена. С микроскопите на Цайс известният тукашен лекар д-р Роберт Кох открива туберкулозния бацил. Сега предприятието има широка гама от производство, включително и космическа оптика. В съвременната панорама на града доминира високата 130 м сграда на Йенския университет във формата на телескоп. След Йена посетихме Битерфелд, един типичен промишлен център. Химическите заводи в града са на трето място в страната след „Лойна“ и „Буна“ при гр. Хале. В района се добиват и около 25 млн т кафяви въглища. Посетихме рудник за открит добив на въглища, с модерна техника. Запознахме се с рекултивирането на ландшафтите след експлоатацията на въглищните пластове. В близост до Битерфелд е разположен гр. Волфен, известен с производството на филмови ленти (Орво) — над 100 вида, предимно черно-бели.

Ето ни в гр. Лайпциг — втория по големина и значение град в ГДР. С голям интерес посещаваме сградата на бившия имперски съд — сега музей на Г. Димитров, който се намира в същата сграда. В нея е и седалището на Географското дружество на ГДР. Силно впечатление както в Йена прави внушителната сграда на университета, която доминира над останалите, и по външен вид напомня развато знаме — символизира Лайпцигския мострен панаир. Впрочем Лайпциг има изключително кръстопътно положение и винаги е бил важен търговски и транспортен център. Градът има най-голямата гара в Европа — с 26 коловоза. Първата жп. линия в Германия, построена през средата на миналия век, е свързвала Лайпциг и Дрезден. Сега селищната агломерация Лайпциг — Хале е най-голямата в страната. Брон над 2 млн. ж. Дава около 45 % от промишленото производство на ГДР. Посетихме и известния паметник „Битка на народите“ край Лайпциг. Този огромен монумент (висок 91 м) е построен в чест на победата на съюзническите пруски, руски, австроунгарски и шведски войски над армията на Наполеон през 1813 г. От терасата в най-високата му част се разкрива хубав изглед към града.

Дрезден беше последният град по нашия маршрут. Изцяло унищожен от англо-американската авиация в края на Втората световна война, градът е ново построено, като са реставрирани много сгради от довоенната „Флоренция на Елба“. Сега Дрезден е голям културен, промишлен и просветен център. Уникален е архитектурният комплекс „Цвингерът“, който включва не само картинната галерия, но и много други музеи с изключително ценни експонати. Дрезденската агломерация (около 1 млн. ж.) обхваща и съседните на града, твърде известни селища: Пирна, Пилниц, Радеберг и Майсен (столицата на порцелана).

Освен посещенията на природни и стопански обекти в ГДР придобихме представа и за географското образование в страната. Първото, което ни впечатли, беше осезаемото присъствие на географията в живота. Още в Берлин в центъра на града, на Александерплац, вниманието ни привлече часовникът „Урания“ с показалец за часовите зони и времето в по-големите градове на Земята. А в Шолберг, малък град в планината Харц, видяхме като украса на града един барелеф на който е изобразена границата на плейстоценското залеждане на територията на ГДР. На много места по крайбрежието подробни схеми на обширната пясъчна коса Фишланд. Освен това известно е колко добре си служат немците с картата, с плана. Едва ли в ГДР ще срещнете човек, който да ви запита къде се намира даден обект или как може да се стигне до него. Това той с лекота

извлича от картата. Прави впечатление още, че при телевизионните предавания много често като фон на световните събития се използва картосхемата, защото икономическите, политическите и пр. събития в света имат своите пространствени измерения. Не можем да не споменем и за друго, което ни направи впечатление — любознателността на обикновените хора. Често ни се случваше, когато на групата се даваха строго научни обяснения за географски обекти и явления, присъстващи наоколо граждани да проявяват към тях жив интерес. У нас се натрапваше въпросът: На какво се дължи тази висока географска култура на населението?

Наистина тази страна е родина на Александър фон Хумболт и много други световноизвестни географи. Тя е родина на великия не само писател, но и природовед Гьоте. Но само традицията едва ли е достатъчна. Този въпрос се изясни по-късно, когато получихме информация за изучаването на географията в училище. Тя се изучава до 11 клас включително. А у нас до 9 клас — единственият от основните общообразователни предмети, който беше снет в предпоследния клас съобразно един учебен план още от 1973 г. Правим налагащото се сравнение, защото много неща оттогава се измениха. Мисълта ни се връща към казаното от др. Т. Живков за значението на родната география, към новите постановки по въпросите на образователното дело, съдържащи се в Тезисите, приети на Пленума на ЦК на БКП от 1979 г. Не е ли необходимо цялостно да се огледа учебният план за ЕСПУ, да се актуализира?

В Потсдам посетихме средното училище „Роза Люксембург“. Разгледахме кабинета по география, обменихме мисли относно усъвършенстването на учебно-възпитателния процес. Проектираха ни и филм за България, който после обсъдихме с авторския колектив. Хубав учебен телевизионен филм. Дава научно вярна и доста пълна представа на учениците за географията на нашата страна. В разговора узнахме, че в ГДР географията на България се изучава с общо 5 часа. Налага се още един паралел — у нас географията на ГДР се изучава фактически с 1 ч. в 8 клас. Няма да коментираме този факт, но и той говори за необходимостта от актуализиране на учебния план и на учебните програми по география.

Пак под влияние на впечатленията от това пътуване ни занимава и един друг проблем. Из ГДР в повечето случаи ни съпровождаха редови учители по география. Но те се отличаваха със задълбочени, солидни географски знания, умения за графично представяне на сложни явления, свободно боравене със специални карти и пр. Дали при подготовката и особено при квалификацията на учителските кадри по география не се увлякохме в психологическите и педагогическите аспекти на обучението? Те безспорно са много важни, необходимо е учителят добре да ги познава, но трябва ли да остава в сянка подготовката му по специалността? Не изостанаха ли нашите учители в географията и не се ли отразява това зле върху самочувствието им като специалисти? Не се наемаме да дадем отговор на този комплициран въпрос, но по него очевидно трябва сериозно да се помисли.

Посетихме и други училища в страната. Твърде голям интерес представлява опитът на ГДР по използването на учебно-технически средства и на картата при обучението по география. За работа с шрайбпроектора са осигурени фабрично изработени комплекти от цветни фолда, представящи достъпно и в сетивно доловим вид сложни връзки и взаимоотношения между природни и социално-икономически обекти и явления. Широко приложение в учебния процес намира и географската карта. Кабинетите по география са снабдени с учебни едромасщабни карти (М 1:100 000) на родния край. Това създава добри възможности за неговото проучване и опознаване, за използване на материалите от проучванията в класноурочната работа.

С някои въпроси, свързани с подготовката на учителски кадри, се запознахме при посещението на секцията (факултета) География—математика в гр. Дрезден. Там студентите се подготвят с първа специалност география и втора математика. В други ВУЗ се използва комбинацията география — спорт, геогра-

фия—руски език и пр. Направи ни впечатление и силният методически фронт в страната. В петте центъра за подготовка на учителски кадри по география (Берлин, Потсдам, Хале, Дрезден и Грайфсвалд) работят над 40 души методици. Значителна част от тях са с висша квалификация — професори и доктори на науките. Един научен потенциал, който може и решава сериозни задачи в областта на теорията и практиката на обучението по география.

Пребиването на групата в ГДР завърши с другарска вечеря, на която присъства президентът на Географското дружество на ГДР — проф. Г. Якоб.

Втората част на това дружествено мероприятие се състоеше в приемането у нас на немската група географи. Тя посети нашата страна през юли и се водеше от д-р Р. Колман. Освен преките отговорници по пребиването на групата у нас доц. Д. Кънчев и доц. М. Гловня активно участие взеха научният секретар на БГД доц. П. Петров и ръководствата на дружествените филиали във вече споменатите окръзи, много от участниците в групата, посетила ГДР, и др. С общи усилия за гостите беше подготвена богата програма. Тя включваше запознаване с интересни географски обекти в района на София, Рила, Тракийската низина, Родопите, Черноморието. По въпросите на географското образование у нас гостите изслушаха обстойни лекции в университета, посетиха училища в Костенец, Копривщица и Балчик, имаха срещи в институтите за усъвършенстване на учители в Стара Загора и Варна.

Осъщественият обмен на групи от учители по география по линия на БГД е едно добро начинание, което в следващите години трябва да се поддържа, усъвършенствува и разширява. С това ще се допринесе за професионалното израстване на нашите учители по география, за създаването у тях на по-голям интерес към научния и организационния живот на Българското географско дружество.